

УДК 159.9:37.01

Взаємозв'язок стилю саморегуляції поведінки та типів інноваційного мислення у студентів

Милославська О.В.
myloslavskaia@gmail.com

У статті розглядається проблема взаємозв'язку стилю саморегуляції поведінки та типу інноваційного мислення у студентів. Встановлено, що в адапторів зі зростанням здатності до інноваційного мислення збільшується потреба в усвідомленому плануванні діяльності та меншій вираженості набувають такі складові індивідуально стильової саморегуляції як моделювання, оцінка результатів та гнучкість. В інноваторів визначено лише один значущий взаємозв'язок між інноваційністю мислення та регулятивною гнучкістю, який на відміну від групи адапторів має позитивний характер. Зазначено, що адаптори та інноватори за своїми психологічними характеристиками є взаємодоповнюючими один одному у процесі регуляції діяльності та поведінки.

Ключові слова: саморегуляція поведінки, тип інноваційного мислення, адаптор, інноватор, студенти.

В статье рассматривается проблема взаимосвязи стиля саморегуляции поведения и типа инновационного мышления у студентов. Установлено, что у адапторов с ростом способности к инновационному мышлению увеличивается потребность в осознанном планировании деятельности, а такие составляющие индивидуально стильовой саморегуляции как моделирование, оценка результатов и гибкость становятся менее выраженными. У инноваторов определена только одна значимая взаимосвязь между инновационностью мышления и регулятивной гибкостью, которая в отличие от адапторов имеет положительный характер. Отмечено, что адапторы и инноваторы по своим психологическим характеристикам являются взаимодополняющими друг друга в процессе регуляции деятельности и поведения.

Ключевые слова: саморегуляция поведения, тип инновационного мышления, адаптор, инноватор, студенты.

The article discusses the relationship between the style of behavior self-regulation and the type of innovative thinking among students. The study used the questionnaire «The Style of Behavior Self-Regulation Behavior» by V. I. Morosanova and O. M. Konoz and the KAIMA test, which is a modification of the M. Kirton test to determine the type of innovative thinking, which was developed by M. V. Prokhorova and A. D. Teregulova. The sample consisted of 96 students of the V. N. Karazin Kharkiv National University. The first group consisted of 32 students, who, according to the results of testing, were assigned to adapters. The second group consisted of 28 students, who were assigned to innovators. A further study excluded 9 subjects who demonstrated results that allowed them to be identified as "super adapters" and "super innovators", as well as 27 subjects who showed average scores, which indicates the ambivalence of the manifestations of the adaptive-innovative style of thinking. It is established that adapters with increasing capacity for innovative thinking increase the need for conscious planning of activities, and such components of individual style self-regulation as modeling, evaluation of results and flexibility become less pronounced. Innovators have only one significant relationship between innovative thinking and regulatory flexibility, which, unlike adapters, is positive. The obtained results testify to the differences in the functioning of individual style self-regulation in the context of innovative thinking in adapters and innovators. A certain specificity of the interrelationship between innovation of thinking and individual-style self-regulation of adapters and innovators proves that these two types are complementary to each other in the process of regulation of activity and behavior in terms of their psychological characteristics. It is noted that the results of this study confirm the need for an individual approach to each student. So, both "innovators" and "adapters" can be equally effective due to application of inherent in each type of special techniques and approaches to solving problems.

Key words: behavior self-regulation, the type of innovative thinking, adapter, innovator, students.

Постановка проблеми. Нові виклики, що стоять сьогодні перед українським суспільством, свідчать про те, що воно має потребу в сучасних компетентних фахівцях, які здібні гнучко реагувати в будь-яких мінливих ситуаціях, приймати конструктивні рішення, бути ефективними в різних сферах професійної діяльності.

Студентство - перший етап ранньої дорослості. Опинившись на порозі дорослості, студенти спрямовані у майбутнє. Реалізація основних потреб цього віку призводить до відносної стабілізації особистості, формування світогляду. Центральним стає самовизначення – професійне та особистісне. Виявляється свідоме позитивне ставлення до навчання. Все це дає можливість у цей віковий період здійснювати пошуки сенсу життя, відбувається часткова гармонізація особистості та її подальше становлення [3, с.45].

Студентський вік - це час формування особистості, час, коли відбуваються її якісні зміни. Завдання сучасного ВНЗ дати сьогоднішньому студенту не тільки певну суму знань, а й можливість для творчого (в самому широкому сенсі цього слова) самовизначення. Такі якості як критичне мислення, здатність і готовність до саморозкриття і самовдосконалення необхідні фахівцям в будь-якій галузі діяльності. Всі ці якості ґрунтуються на активізації механізмів саморегуляції [9, с.49].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем механізмів саморегуляції присвячені праці вітчизняних і російських вчених: К. О. Абульханової-Славської, А.В. Брушлинського, О. А. Конопкіна, В. І. Моросанової, А. В. Петровського, С. Л. Рубінштейна.

Саморегуляція (від лат. *Regulare* - приводити до ладу, налагоджувати) - доцільне функціонування живих систем різних рівнів організації і складності. Психічна саморегуляція є одним з рівнів регуляції активності цих систем, що виражають специфіку її психічних засобів відображення і моделювання дійсності, що її реалізують, у тому числі рефлексії суб'єкта. Психічна саморегуляція здійснюється в єдності її енергетичних, динамічних і змістовно-сміслових аспектів. При всій різноманітності видів проявів саморегуляція має наступну структуру: прийнята суб'єктом мета його довільної активності; модель значущих умов діяльності; програма власне виконавчих дій; система критеріїв успішності діяльності; інформація про реально досягнуті результати; оцінка відповідності реальних результатів критеріям успіху; рішення про необхідність і характер корекцій діяльності. Саморегуляція являє собою замкнутий контур регулювання і є інформаційним процесом, носіями якого виступають різні психічні форми відображення дійсності. Залежно від виду діяльності та умов її здійснення вона може реалізуватися різними психічними засобами - чуттєвими конкретними образами, уявленнями, поняттями та ін.[13, с.352].

Поняття «саморегуляція», як зазначає М.В. Балущок, може розумітися у вузькому та широкому смислі. Поняття саморегуляції у вузькому смислі розуміють в контексті конкретного виду діяльності, психології психічних станів, у широкому смислі саморегуляція є процесом, що забезпечує стабільність системи, її відносну стійкість та рівновагу, а також цілеспрямовану зміну механізмів, що пов'язані із контролем за діяльністю, процеси управління на рівні власної особистості, її цілей, смислів, життєвого шляху[1, с.150].

На підставі результатів аналізу наукових джерел, К. Лисенко-Гелемб'юк доходить до висновку, що саморегуляція слугує розкриттю людиною власних можливостей, коректує відповідно відповідей до поставлених цілей психофізіологічні функції її організму, впорядковує можливості особистості адекватно до вимог діяльності чи ситуації [8, с.32]

На певних стадіях, підкреслює І. Галян, особистість починає свідомо організовувати свою діяльність, визначаючи свій власний розвиток [4, с. 160].

Особливої актуальності питання саморегуляції набувають у студентському віці, коли зміна соціальної ситуації розвитку, потреба адаптації до нового соціального, освітнього середовища ставить першочергове завдання – адекватно відповідати на виклики буття [5, с. 68].

Ступінь сформованості індивідуальної саморегуляції В.Є. Джагарян та Т.Ю. Сінченко визначають як одну з індивідуально-психологічних характеристик, що обумовлюють успішність професійно-трудова, навчальної та творчої діяльності [6, с.635].

Саморегуляція розглядається Е.Ф. Зеєром як «механізм реалізації інноваційної діяльності, під нею розуміється внутрішня психічна активність по ініціації, побудови, підтримки та управління різними видами довільних дій, які визначаються цілями» [2, с. 295]. При здійсненні інноваційної діяльності відбувається спочатку прийняття рішення про те, як діяти. При цьому готових програм дії такий вид діяльності, як правило, не має. Суб'єкту доводиться самому вибудовувати свою програму, вибирати способи дій, не маючи готового рішення, що є відмінною рисою діяльності, яку можна назвати інноваційною [2, с. 295].

Специфіка інноваційного мислення полягає в тому, що воно нерозривно пов'язане з діяльністю [14, с.94]. Інноваційне мислення є конструктивним. Під конструктивністю розуміється здатність діагностично і реалістично ставити мету, вибирати адекватні їй методи і засоби, планувати послідовність своїх дій, визначати ступінь досягнення мети і в разі необхідності діалектично її коригувати, своєчасно вносити зміни в реалізований план, розуміти наслідки впровадження інновації [14, с.96].

Як констатує О.В. Кузнецова, наукові напрацювання попередників дозволяють розглядати інноваційність не тільки у вузькому, прикладному аспекті – як здатність особистості сприймати, оцінювати та впроваджувати нові ідеї та технології, а в широкому – як здатність особистості приймати новизну, мінливість і складність світу, що сприяє створенню суб'єктом нових стратегій поведінки та діяльності. Саме інноваційність як окрема властивість особистості є ядром (генералізованою ознакою) інноваційного потенціалу, який поєднує комплекс різноманітних психологічних властивостей, що також мають значення для ініціювання та перебігу інноваційної взаємодії людини зі світом[7, с.71].

Інноваційне мислення спрямоване на забезпечення інноваційної діяльності, що здійснюється на когнітивному і інструментальному рівнях, що характеризується як творче, науково-теоретичне, соціально позитивне, конструктивне, перетворює, практичне. Специфіка інноваційної діяльності та відповідного їй інноваційного мислення передбачає високий рівень пізнавальних здібностей індивіда, який полягає в здатності до постійного оновлення теоретичних знань, вмінню застосувати їх у практичній професійній діяльності, вироблення навичок використання конкретних знань і набутого досвіду в тій чи іншій сфері професійної діяльності [11, с.21].

Відповідно до теорії М. Кіртонна кожна людина має індивідуальний тип мислення, який впливає на її підхід до прийняття рішень, реалізацію завдань та творче ставлення до справи. Індивідуальний стиль мислення характеризує також діяльнісне середовище, в якому кожен реалізував би себе найкращим чином.

Таким чином, з нашої точки зору, проблема вивчення взаємозв'язку стилю саморегуляції

поведінки та типів інноваційного мислення студентів, як майбутніх фахівців-професіоналів, є актуальною та представляє певний науковий інтерес.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження взаємозв'язків між стилем саморегуляції поведінки і типом інноваційного мислення у студентів.

Об'єктом дослідження виступає саморегуляція поведінки, предметом - взаємозв'язки індивідуально-стильової саморегуляції та типу інноваційного мислення у студентів.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні були використані такі методики:

1. Опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової, Є. М. Коноз, який використовувався для дослідження стилю саморегуляції. Опитувальник складається з 46 тверджень, що входять до складу 6 шкал, що виділяються у відповідності з основними регуляторними процесами (планування, моделювання, програмування, оцінка результатів) і регуляторно-особистісними властивостями (гнучкість і самостійність). Структура опитувальника така, що ряд тверджень входять відразу до складу двох шкал у зв'язку з тим, що їх можна віднести до характеристики, як регуляторного процесу, так і властивостей регуляції. [10, с.118-127.].

2. Тест КАІМА, який є модифікацією тесту М. Кіртона для визначення типу інноваційного мислення авторами якої є М.В. Прохорова та А.Д. Терегулова. Тест відповідає критеріям ефективності і може бути використаний для діагностики адапторсько-інноваційного стилю мислення [12, с.406]. Методика складається з 39 тверджень та спрямована на виявлення характеристик, які представлені на двох протилежних полюсах одного континууму: інноваторство і адапторство [12, с.403].

Особи, чий переваги (у кількісному вираженні) близькі до одного полюса шкали називаються «інноваторами», а ті, чий переваги близькі до протилежного - «адаптора». У деяких тип мислення лежить особливо близько до крайніх значень. Таких людей можна назвати «суперадапторами» і «суперінноваторами».

Адапторсько-інноваційний стиль є біполярної конструкцією, яка допомагає визначити кращий підхід до вирішення проблеми для кожної людини. Кожен може бути розташований на континуумі від здатності «робити речі краще» до здатності «робити речі по-іншому». В екстремальних значеннях континууму знаходяться крайні адаптори і крайні інноватори. Теорія М. Киртона дозволяє визначити, хто є агентом змін на різних етапах організаційного розвитку, яким чином адаптори і інноватори взаємодіють між собою [12, с.400].

В якості методу математичної обробки даних був використано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Вибірку склали 96 студентів Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Першу групу склали 32 особи, які за результатами тестування були віднесені до адапторів, другу – 28 осіб, що були віднесені до інноваторів. З подальшого дослідження були виключені 9 досліджуваних, які продемонстрували результати, що дозволили визначити їх як «суперадапторів» та «суперінноваторів», а також 27 досліджуваних, які показали середні бали, що свідчить про амбівалентність проявів адапторсько-інноваційного стилю мислення.

Далі нами були встановлені взаємозв'язки стилів саморегуляції поведінки з показниками інноваційності мислення у виділених групах. Результати кореляційного аналізу наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Шкали опитувальника «Стиль саморегуляції поведінки»	Адаптори	Інноватори
Планування	0,625**	0,061
Моделювання	-0,358*	0,043
Програмування	-0,108	-0,022
Оцінка результатів	-0,542 **	0,146
Гнучкість	-0,514 **	0,537 **
Самостійність	0,137	0,173

Примітка: * - рівень значущості $p \leq 0,05$; ** - рівень значущості $p \leq 0,005$

У групі адапторів між інноваційністю мислення встановлено значущий додатний взаємозв'язок зі шкалою «Планування» ($r = 0,625$, $p \leq 0,005$), та від'ємні значущі взаємозв'язки зі шкалами «Моделювання» ($r = -0,358$, $p \leq 0,05$), «Оцінка результатів» ($r = -0,542$, $p \leq 0,005$) та «Гнучкість» ($r = -0,514$, $p \leq 0,005$).

Отже, у цій групі актуалізація здатності до інноваційного мислення супроводжується зростанням потреби в усвідомленому плануванні діяльності, формування більш реалістичних, деталізованих, ієрархічних та стійких планів, а також зменшення вираженості таких складових саморегуляції як:

- уявлення про зовнішні та внутрішні умови діяльності, ступінь їх усвідомленості, деталізованості, адекватності, здатність виділяти значущі умови досягнення цілей як у наявній ситуації, так і в перспективному майбутньому;

- здатність виділяти значущі умови досягнення цілей, більш успішно оцінювати як сам факт неузгодженості отриманих результатів з метою діяльності, так і причини, що призвели до нього, гнучко адаптуватися до зміни умов;

- здатність гнучко змінювати розроблені програми дій в нових обставинах, при невідповідності отриманих результатів цілям ефективно проводити корекцію програми дій до отримання прийняттого результату.

У групі інноваторів між інноваційністю мислення встановлено лише один значущий взаємозв'язок зі шкалою «Гнучкість», який на відміну від групи адапторів має додатний характер ($r = 0,537, p \leq 0,005$).

Зміст отриманого взаємозв'язку свідчить про те, що у цій групі разом зі зростанням здатності до інноваційного мислення більшої вираженості набуває здатність при виникненні непередбачених обставин перебудовувати плани і програми виконавчих дій та поведінки, швидко оцінювати зміну значущих умов і змінювати програму дій, вносити корективи в систему саморегуляції при зміні зовнішніх і внутрішніх умов.

Отримані результати знаходять своє підтвердження у результатах дослідження М.В. Прохорової та А.Д. Терегулової психологічні характеристики адапторів та інноваторів є взаємодоповнюючими одна одній. Адаптор приймає на себе повноваження всередині стійких структур, при роботі з інноватором забезпечує стабільність, порядок і послідовність, надійний фундамент для ризикованих операцій інноватора. Інноватор приймає на себе контроль в невизначених ситуаціях, при роботі з адаптором утримує поставлену мету, розриваючи зв'язок з минулим досвідом або прийнятими теоріями [12, с.402].

Висновки. У групі адапторів встановлено більшу кількість значущих кореляційних зв'язків, один з яких має позитивний характер, і три - негативний. У цій групі разом зі зростанням здатності до інноваційного мислення збільшується потреба в усвідомленому плануванні діяльності, але, у той же час, меншої вираженості набувають такі складові індивідуально стильової саморегуляції як моделювання, оцінка результатів та гнучкість.

У групі інноваторів визначено лише один значущий взаємозв'язок між інноваційністю мислення та регулятивною гнучкістю, який на відміну від групи адапторів має додатний характер.

Отримані результати свідчать про відмінності функціонування індивідуально стильової саморегуляції в контексті інноваційного мислення в адапторів та інноваторів. Визначена специфіка взаємозв'язків інноваційності мислення та індивідуально – стильової саморегуляції адапторів та інноваторів доводить, що ці два типи за своїми психологічними характеристиками є комплементарними одне одному у процесі регуляції діяльності та поведінки.

Слід зазначити, що результати даного дослідження ще раз підтвердили необхідність індивідуального підходу до кожного студента. Отже і «інноватори», і «адаптори», можуть бути в рівній мірі ефективними за рахунок застосування властивих кожному типу особливих прийомів та підходів у вирішенні завдань.

Література

1. Балушок М. В. Саморегуляція як фактор внутрішньоособистісного конфлікту в юнацькому віці. Вісник Національного університету оборони України. 2014. №. 4. С. 146-151.
2. Быкова Е. А. Психологические механизмы формирования готовности обучающихся к инновационной деятельности. Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Акмеология образования. Психология развития. 2017. Т. 6. №. 4. С. 294 – 299.
3. Вітвицька С.С. Особистісно орієнтоване виховання студентів у вищих навчальних закладах освіти. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 50-78.
4. Галян І. Психологічний аналіз сутності саморегуляції як особистісної. Збірник наукових праць: психологія (Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія). 2015. С. 154-161.
5. Гринців М. Психічна саморегуляція як умова особистісного зростання студентів. Проблеми гуманітарних наук. Психологія. 2015. №. 37. С. 67–79.
6. Джагарян В.Е., Синченко Т.Ю. Специфика стилей мышления и стилей саморегуляции у аспирантов гуманитарного и технического профилей. Инновационный потенциал субъектов образовательного пространства в условиях модернизации образования: материалы Первой Международной научно-практической конференции (24–26 ноября 2010 г., Ростов-на-Дону). Ростов н/Д: ИПО ПИ ЮФУ, 2010. С. 634 – 639.
7. Кузнецова О. В. Факторна структура простору адаптивно-інновативних характеристик особистості. Наука і освіта. 2015. №. 11-12. С. 66-73.
8. Лисенко-Гелемб'юк К. Вплив саморегуляції на соціалізацію особистості: історія та сучасний погляд на проблему. Освітній простір України. 2014. №. 4. – С. 26-33.
9. Милославська О. В. До проблеми розвитку творчого мислення в студентів. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія. 2015. №. 57. С. 49-52.
10. Моросанова В.И., Коноз Е.М. Стилевая саморегуляция поведения человека. Вопросы психологии. 2000. №2. С. 118-127.
11. Пахно И. В. Инновационная активность и новообразования личности: метасистемный подход. Психология в экономике и управлении. 2015. Т. 7. – №. 1. С. 16-25.
12. Прохорова М. В., Терегулова А. Д. Диагностика адапторско-инноваторского когнитивного стиля. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2014. №. 2-1. С. 400-406.

13. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат. - 492с.

14. Усольцев А. П., Шамало Т. Н. Понятие инновационного мышления. Педагогическое образование в России. 2014. №. 1. С. 94-98.

Literatura

1. Balushok M. V. Samorehuliatsiia yak faktor vnutrishnoosobystisnoho konfliktu v yunatskomu vitsi. Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy. 2014. №. 4. S. 146-151.

2. Bykova E. A. Psihologicheskie mehanizmy formirovaniya gotovnosti obuchajushhihsjak innovacionnoj dejatel'nosti. Izvestija Saratovskogo universiteta. Novaja serija. Serija Akmeologija obrazovanija. Psihologija razvitija. 2017. T. 6. №. 4. S. 294 – 299.

3. Vitvyska S. S. Osobystisno oriientovane vykhovannia studentiv u vshchychk navchalnykh zakladakh osvity. Profesiina pedahohichna osvita: osobystisno oriientovanyi pidkhid : monohrafiia / za red. O. A. Dubaseniuk. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2012. S. 50-78.

4. Halian I. Psykholohichni analiz sutnosti samorehuliatsii yak osobystisnoi. Zbirnyk naukovykh prats: psykholohiia (Zbirnyk naukovykh prats: filosofiia, sotsiolohiia, psykholohiia). 2015. S. 154-161.

5. Hryntsiv M. Psykhichna samorehuliatsiia yak umova osobystisnoho zrostantia studentiv. Problemy humanitarnykh nauk. Psykholohiia. 2015. №. 37. S. 67–79.

6. Dzhagarjan V. E., Sinchenko T. Ju. Specifika stilej mishlenija i stilej samoreguljacji u aspirantov gumanitaronogo i tehničeskogo profilej. Innovacionnyj potencial sub"ektov obrazovatel'nogo prostranstva v uslovijah modernizaciji obrazovanija: materialy Pervoj Mezhdunarodnoj nauchno-praktičeskoj konferencii (24–26 nojab rja 2010 g., Rostov-na-Donu). Rostov n/D: IPO PI JuFU, 2010. S. 634 – 639.

7. Kuznietsova O. V. Faktorna struktura prostoru adaptivno-innovativnykh kharakterystyk osobystosti. Nauka i osvita. 2015. №. 11-12. S. 66-73.

8. Lysenko-Helemb'iuk K. Vplyv samorehuliatsii na sotsializatsiiu osobystosti: istoria ta suchasnyi pohliad na problemu. Osvitnii prostir Ukrainy. 2014. №. 4. – S. 26-33.

9. Myloslavska O. V. Do problemy rozvytku tvorchoho myslennia v studentiv. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni VN Karazina. Serija: Psykholohiia. 2015. №. 57. S. 49-52.

10. Morosanova V. I., Konoz E. M. Stilevaja samoreguljacija povedenija cheloveka. Voprosy psihologii. 2000. №2. S. 118-127.

11. Pahno I. V. Innovacionnaja aktivnost' i novoobrazovanija lichnosti: metasistemnyj podhod. Psihologija v jekonomike i upravlenii. 2015. T. 7. – №. 1. S. 16-25.

12. Prohorova M. V., Teregulova A. D. Diagnostika adaptorsko-innovatorskogo kognitivnogo stilja. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo. 2014. №. 2-1. S. 400-406.

13. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат. - 492с.

14. Усол'цев А. П., Шамало Т. Н. Понятие инновационного мышления. Педагогическое образование в России. 2014. №. 1. С. 94-98.